

Dialog - vynález

Mluva je lidský vynález; nejde o pouhé výrazové prostředky, které známe i u vyšších živočichů. Jde o strukturované kontexty výrazů, které přestávají sloužit jen jako výrazy něčeho, co už je tady (jako city, emoce, nálady, „poznatky“, „vědomosti“, tušení atd. atp.), ale co dokáže vyvolávat mnohé z toho, co tu (ještě) nebylo a není, a co by se bez mluvy neobešlo, co by se jinak vůbec nezrodilo. Právě to představuje proměnu jakéhosi zvukového, jazykového rituálu ve skutečnou mluvu. Nicméně mluva ještě dlouho sloužila k tomu, aby se dva nebo více jedinců dostali do jakéhosi vztahu rezonance, jakéhosi vzájemného připodobnění, jakési sehranosti a společné účasti na nějakém zážitku, pocitu, náladě apod. Zcela novým vynálezem bylo využití mluvy k soustředění na něco třetího, co je mezi dvěma (event. více) jedinci, co je takříkajíc „mezi“ nimi či „před“ nimi, co není jejich vlastnictvím, jejich prožitkem, nýbrž k čemu se jejich prožívání vztahuje. Zde se ukázalo, že mluva (jakožto původně hlasový rituál, podobný třeba tanci apod.) se může stát pro-mluvou, sdělením o čemsi, co nemá jen subjektivní charakter, ale odkazuje na cosi dalšího, inter-subjektivního, co později dostávalo podobu čehosi před-mětného, objektivního. Slova se tak z prvků jen rituálních stávala stále víc jmény, pojmenováním věcí, předmětů, zprvu ovšem „bytostí“ (neboť vše bylo chápáno buď jako bytost nebo jako výraz a výkon nějaké bytosti), ale nikdy to nebyly pouhé „značky“. Slova – a zejména jména – si podržovala mnoho ze svého původně rituálního, ba magického charakteru. Byla jakoby obdařena mocí přivolat pojmenované do přítomnosti. Odtud byl už je poměrně nevelký krok k největšímu vynálezu, totiž ke zpřítomňování „nepřítomného“ ještě v jiném smyslu. Už druhý člověk je nám „přítomen“ nejen tak, že je vedle nás a „s námi“ fyzicky, ale že je „s námi“ také svou myslí, svým duchem, svým vědomím – které ovšem nikdy nemůžeme mít „před sebou“, které nemůžeme smyslově vnímat a přímo náhledem kontrolovat. Tak se otevřela jakási „nová“ oblast, přesněji se jen otevřela „nově“ a jinak (neboť tu byla přítomna již dříve): v rámci inter-subjektivní se jakoby vydělily skutečnosti, které jsou přístupny zvenčí, z rámce toho, co zvnějška přístupné buď vůbec není anebo jen z malé části a jaksi „ne-pravě“. Velkým, přímo světodějným vynálezem se staly myšlenkové modely, které sice zprvu stále ještě mohly napodobovat a vypodobňovat předmětné skutečnosti, ale nabyly takové samostatnosti, že se od vnějších, předmětných modelů dokázaly stále více osvobodit a emancipovat. Možná, že sporadicky k tomuto vynálezu dospěli lidé a společnosti ještě starší, ale my zatím s naprostou určitostí víme o starých řeckých myslitelích, kteří vytvořili (snad jako první) předpoklady k ustavení samostatných metodických disciplín, schopných soustředit se výhradně na takovéto myšlenkové modely a jejich vlastnosti, jejich „povahu“. Prvními takovými modelovými „kvazi-skutečnostmi“ byla čísla (nově chápáná) a geometrické útvary. A posledním velkým vynálezem se v posledních staletích stává nový přístup k modelům ne-předmětným; tu ono pozoruhodné slovo „dialog“ dostává nový význam.

(Písek, 050815-1.)